शृङ्गनिर्मितवाद्यभेदे (शिङ्गु) ११कामोद्रेके सा०द० शृङ्गा-रयन्त्रे दृश्यम् । १२भूचेयीमेकटङ्के पु० मेदि० १३हनि-भेदे पु० ।

शृङ्गक पु० शृङ्गमिव कायति कै-क । जीवकवृक्षे जटा० ।

शृङ्गकन्द पु० शृङ्गमिव कन्दोऽस्य । शृङ्गाटके (पानीफल) राजनि० ।

शृङ्गज न० शृङ्गे पर्वताग्रे जायते जन-ड । १कुङ्कुमचन्दने रत्नमा० २वाणहेतुवृक्षे पु०संक्षिप्तसा०३शृङ्गजातमात्रे त्रि०

शृङ्गमूल पु० शृङ्गमिव मूलमस्य । शृङ्गाटके राजनि० ।

शृङ्गमोहिन् पु० शृङ्गाय कामोद्रेकाय मोहयति मुह-णिच्-णिनि । चम्पके राजनि० ।

शृङ्गला स्त्री शृङ्गं तदाकारफलं वाति वा-क । जल-शृङ्ग्यां (गाड़रशिङ्गी) शब्दच० ।

शृङ्गवत् पु० शृङ्गं प्राशस्त्येनास्त्यस्य मतुप् मस्य वः । १सौ-मापर्वतभेदे तन्मानादिभाग० १५।१६ अ० उक्तं यथा "उत्तरोत्तरेणेलावृतं नीलः श्वेतः शृङ्गवान् इति त्रयो-रम्यकहिरण्मयकुरूणां वर्षाणां मर्यादागिरयः प्राना-वता उभयतः क्षारोदावधयः द्विसहस्रयोजनपृथव एकै-कशः पूर्वस्मात् पूर्वस्मादुत्तरोत्तरं दशांशाधिकांशेना दैर्घ्ये एव तुल्यन्ति" । २शृङ्गयुते त्रि० ।

शृङ्गवेर न० शृङ्गमिव वेरमवयवो यस्य । १आर्द्रके अमरः । २गुण्ठ्यां ३रामसितगुडकचण्डालपुरे च । स्वार्थे क । आर्द्रके हेमच० । [एरकाष्टके भावप्र० ।

शृङ्गवेराभमूलक पु० शृङ्गवेरेण तुल्यं मूलमस्य कप् ।

शृङ्गाट पु० शृङ्गं प्राधान्यमटति अट-अण् । १उत्तरस्य पर्वतभेदे २चतुष्पथे ३जलकण्टकिवृक्षे च ४तत्फले न० । "शृङ्गाटकं हिमं स्वादु गुरु द्रव्यं कषायकम् । वाहि शुक्रानिलश्लेष्मपित्तास्रदाहनम्" भावप्र० । स्वार्थे क । तत्र, चतुष्पथे अवहारोक्ते बन्धभेदरूपे शब्दाहङ्कारे च । स च पर्वतः कामाख्यादेशस्थः वृषोक्तं कालिकापु०८२अ० यथा

"द्वीपवत्याः पूर्वतस्तु शृङ्गाटो नाम पर्वतः । तत्र भगस्य देवस्य लिङ्गमेकं प्रतिष्ठितम् । सरित्तु विद्या त्रिस्रोता दक्षिणोदधिगामिनी । शृङ्गाटकस्य सततं स्रवन्ती पावनी पातकः । दक्षिणं सागरं याति भगस्य प्रियकारिणी । पक्वमांसभेदे तत्पाकविधिर्यथा "शुष्कमाषं तनूकृत्य कर्त्तितं स्वेदितं जले । लवङ्गं हिङ्गुसहितं लवणार्द्रकसंयुतम् । एलाजीरकधान्याकनिम्बूरकसम-न्वितम् । इति सगन्धं तद्भृष्टं पूरणं प्रोच्यते बुधैः । शृङ्गाटकं वमितया कृतं पूरणपूरितम् । पुनः सर्पिषि संभृष्टं मांसं शृङ्गाटकं वदेत् । मांसं शृङ्गाटकं रुच्यं हृद्यं बलकृत् गुरु । वातपित्तहरं द्रव्यं कफघ्नं वीर्य-वर्द्धनम्" भावप्र० ।

शृङ्गार पु० शृङ्गं कामोद्रेकमृच्छत्यनेन कृ-अण् । १रस-भेदे अमरः । २लवङ्गे ३सिन्दूरे ४भूषणे च मेदि० । शृङ्गं कारणत्वेन ऋच्छति अण् । ५कालानुसारिणि रा-जनि० ६आर्द्रके शब्दच० । शृङ्गं प्राधान्यमृच्छत्यनेन अण् । ७भूषणे दगलभूषणे च । स्वार्थे क । सिन्दूरे "पुंसः स्त्रियां स्त्रियः पुंसि संयोगं प्रति वा सृष्टा । सा शृङ्गार इति ख्याता रतिक्रीडादिकारणम्" इत्युक्ते ८स्त्रीपुंसयोरन्योन्यसंयोगं प्रतीच्छाभेदे च रसभेदलक्षणा-दिकं सा०द० उक्तं यथा

"शृङ्गं हि मन्मथोद्भेदस्तदागमनहेतुकः । उत्तमप्रकृति-प्रायो रसः शृङ्गार इष्यते । परोढा वल्लभा वेश्या तासामालम्बनानि च । आलम्बनं नायिकाः स्युर्ते-षिताद्याश्च नायकाः । चन्द्रचन्दनरोलम्बताद्युद्दीपनं मतम् । भ्रूविक्षेपकटाक्षादिरनुभावः प्रकीर्त्तितः । त्र-व्रीड्यासूयाजडत्वानुगुप्ता व्यभिचारिणः । स्थायी भावो रतिः श्यामवर्णोऽयं विष्णुदैवतः" । "शृङ्गं वासगृहम्" इत्यादि । अत्र उक्तलक्षणः पतिरूपलक्षणा च बाला आलम्बनविभावौ । शृङ्गं वासगृहमुद्दीपनविभावः । चुम्बनमनुभावः । लज्जाहासौ व्यभिचारिणौ । एतै-रभिव्यक्तः सहृदयरतिभावः शृङ्गाररूपतां भजते । तद्भे-दाश्च । विप्रलम्भोऽथ सम्भोग इत्येव द्विविधो मतः" । तत्र विप्रलम्भो विप्रलम्भशब्दे उक्तः सम्भोगस्तु "दर्शनस्पर्शनादीनि निषेवेते विलासिनौ । बलानुरक्ता-वन्योन्यं सम्भोगोऽयमुदाहृतः" । आदिशब्दादन्योन्या-धरपानचुम्बनादयः । यथा "शृङ्गं वासगृहमित्यादि" । "संख्यानुभवभेदतया चुम्बनपरिरम्भणादिबहुभेदात् । अयमेक एव धीरैः कथितः सम्भोगशृङ्गारः । तत्र स्यादनुभावाः चन्द्रादित्यौ तथास्तमयः । जलकेलिवन-विहारप्रायमधुपानयामिनीप्रभृतिः । अनुलेपनभूषाद्या वाच्यं शुचि मेध्यमन्यच्च" । तथा च भरतः "यत्किञ्चि-ल्लोके शुचि मेध्यमुज्ज्वलं दर्शनीयं वा तत्सर्वं शृङ्गारेणो-पमीयते उपमीयते" । किन्तु "अधितपतर्विधोऽपा-वानमन्यान्तु पूर्वरागादेः" । नवप्रसङ्ग "न विना हि प्र-